

EXPOZIȚII ORGANIZATE DE PRINCIPALII REPREZENTANȚI INTERBELICI AI ARTEI PLASTICE BIHORENE. VERNISAJE ORĂDENE VĂZUTE CA MIJLOACE DE DIFUZARE A CULTURII

Radu Romînașu

După seismul politico-social provocat de primul război mondial, și în Oradea, cel mai important oraș de pe granița de vest a țării, s-au evidențiat eforturi generale de afirmare culturală a românilor. S-a încercat, în urma unor măsuri hotărâte și perseverente, ridicarea societății bihorene la nivelul științei și culturii contemporane, prin creșterea gradului de bunăstare spirituală și materială a tuturor locuitorilor din județ¹.

Această efervescență este detectabilă și la nivelul vieții artistice locale, care își căuta un drum propriu de afirmare, într-o perioadă istorică traversată de numeroase frământări, care vizau, în cele din urmă, existența umană văzută într-un spectru unitar. Artiștii din spațiul Crișanei au fost receptivi în ceea ce privește curente și tendințele culturale vehiculate în epocă, însă ei au căutat să se manifeste într-un stil propriu, original, care să le reprezinte personalitatea și trăirile emoționale.

Principalul mijloc prin care artiștii își puteau etala operele reprezentative a fost expoziția, surprinsă în diverse formule (particulară, colectivă), care înglobau variate domenii din cadrul spectrului larg al fenomenului artistic (pictură, sculptură, broderie, fotografie, produse ale industriei casnice.

Treptat, societatea românească bihoreană, a conștientizat faptul că aceste expoziții, indiferent de natura lor, au devenit după primul război mondial, un mijloc de propagandă culturală și națională, de achiziționare și de cucerire economică, atât a producătorului, cât și a consumatorului. Ele veneau să amplifice sentimentele individului, dorind să-l impresioneze și să-l determine la eforturi intelectuale proprii. Astfel, expoziția a reușit să fie așezată în perioada interbelică, pe locul imediat următor, după presă și radio, în ceea ce privește criteriul de acțiune zilnică asupra individului².

¹ Aurel Roșu, *Contribuții la cunoașterea vieții cultural-artistice din Oradea în perioada interbelică* (în continuare: *Contribuții la cunoașterea...*), în *Biharea*, 1982, p. 327

² *Noua Gazetă de Vest*, 1938, nr. 647, p. 1

Numeroase asociații culturale care activau în cuprinsul Crișanei interbelice, au înscris în planurile lor de acțiune, promovarea și organizarea expozițiilor de orice natură, care s-au impus ca mijloc de culturalizare și consolidare a unității sufletești naționale pe tot parcursul epocii studiate. În prezentul articol, vom încerca să trecem în revistă alte momente semnificative ale fenomenului artistic bihorean, care s-au bucurat de numeroase aprecieri în publicistica timpului, dar și în rândurile populației românești, care s-a dovedit un receptor din ce în ce mai activ al actului cultural, promovat sub forma expozițiilor individuale sau colective, organizate de numeroși artiști locali sau din altă parte de țară. Se deschidea, în acest mod, drumul spre cunoașterea și aprofundarea unor opere artistice reprezentative, care făceau apel la sensibilitate, inteligență, imaginație, dar și la spiritul național, educație și erudiție.

După momentul strălucit reprezentat de Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu și Ștefan Luchian, întemeietorii peisagisticii românești și ai unei picturi cu profunde semnificații naționale și umane, la începutul secolului XX și în perioada interbelică, se afirmă o pleiadă de pictori valoroși, care sintetizează eforturile artistice generale de racordare la nivelul estetic existent în spațiul european. Amintim doar câteva nume reprezentative: Theodor Pallady, Gheorghe Petrașcu, Nicolae Tonitza, Camil Ressu, Lucian Grigorescu, Corneliu Baba, Victor Brauner, Ion Țuculescu.

Numeroși pictori români au participat activ la geneza mișcărilor de avangardă din artele plastice, avansând idei, formule și noi modalități de expresie.

Elaborându-și operele în cadrul mișcărilor postimpresioniste, pictorii români interbelici au asimilat noile experiențe și au distilat noile curente plastice (cubism, expresionism, suprarealism, etc.), dar ei au reușit și crearea unui drum propriu, care a condus la opere realizate într-o manieră originală. Cei mai mulți dintre ei au reușit o sinteză între reprezentarea de tip postimpresionist și noile forme ale limbajului plastic³. Astfel, arta picturii s-a conturat cu un profil caracteristic, deosebit atât de fizionomia anilor anteriori- deși în mare parte artiștii de seamă au fost aceiași- cât și de chipul artei europene occidentale din anii '20-'30. Fără să fi fost străină de ea și să nu fi existat frecvente puncte de contact, în primul rând prin călătoriile de studiu ale artiștilor, arta românească interbelică și-a căutat căi proprii de afirmare⁴.

³ Grigore Georgiu, *Istoria culturii române moderne*, Editura Comunicare. ro., București, 2002, p. 264

⁴ Amelia Pavel, *Pictura românească interbelică*, Editura Meridiane, București, 1996, p. 5

În perioada interbelică, artiștii au celebrat gestul și trăirea omului în "cetate", au căutat ieșirea din mizeria orașului dominat de interese politice și de contradicții ireconciliabile. Linia de forță principală a fost expresionismul, care spre deosebire de alte țări, la noi a adus în discuție și viața rurală pe lângă cea urbană. Operele artistice au încercat, în general, să zugrăvească o atitudine civică bazată pe fapte, evenimente și indivizi, ce erau văzuți atât în complexele relații interumane, cât și în raporturile stabilite cu societatea⁵.

Principala mutație iconografică s-a concretizat în noua concepție de elaborare a portretului. Portretistica purta la acea dată o puternică amprentă socială, legată direct de prestigiul politic și de situația economică a României Mari. Astfel, s-a afirmat, din această perspectivă, o artă modernă, de societate⁶.

După primul război mondial, se observă o tendință firească de modernizare a artei prin atacuri împotriva academismului și impresionismului facil. Astfel, valoarea unui pictor nu se mai măsoară, în perioada interbelică, după conștiinciozitatea desenului, după sinceritatea lui în fața modelului, după autenticitatea imitării realității, ci după forța și originalitatea coloritului, după valoarea inedită a improvizatei și compoziției⁷.

Promovarea unei vieți artistice autentice, care să se încadreze în perspectiva formulelor estetice menționate, a fost o preocupare constantă a societății bihorene, chiar dacă accesul la ea era încă limitat de nivelul general al cunoștințelor din acest domeniu. S-au adăugat mentalitatea tributară trecutului, cauza materială și, nu în ultimul rând, lipsa unei educații civice, în sensul prețuirii artei și a frumosului, ca valoare estetică.

Cu toate acestea, expozițiile organizate mai ales în Oradea, de departe cel mai important centru artistic din Crișana, au fost frecventate de un public numeros, ziarele și revistele de cultură ale timpului (*Gazeta de Vest, Noua Gazetă de Vest, Tribuna, Familia, Cele Trei Crișuri, Aurora* etc.), încercând să sensibilizeze opinia publică bihoreană față de aceste manifestări artistice, prin publicarea unor numeroase note și informații cu privire la expozițiile organizate în județ, despre principalele curente și școli moderne de pictură din țară și străinătate, însemnătatea acestora în peisajul cultural al vremii⁸.

⁵ Mircea Deac, *50 de ani de pictură 1890-1940. Dicționarul pictorilor din România*, București, 1996, p. 52

⁶ Amelia Pavel, *op.cit.*, p. 31-32

⁷ Mircea Deac, *op.cit.*, p. 60, 65

⁸ Aurel Roșu, *Contribuții la cunoașterea ...*, p. 329

Cadrele necesare unei dezvoltări în sens modern a artelor plastice în Oradea, sunt conturate începând din anul 1919, când se înregistrează o serie de acțiuni menite să așeze bazele organizatorice ale desfășurării unei vieți cultural-artistice, care să se ridice la înălțimea idealurilor epocii. În acest context, s-a militat pentru înființarea unei școli superioare de bele-arte la Cluj, fapt concretizat printr-un proiect de funcționare pentru un asemenea așezământ, elaborat în 1919 de pictorii Ion Bușiță din Beiuș și Flaviu Domșa din Blaj. Inițiativa a fost susținută de Reuniunea culturală "Cele Trei Crișuri", condusă de colonelul George Bacaloglu, mai ales prin intermediul revistei *Cele Trei Crișuri*, organul de presă al acesteia, care își dorea înființarea unui salon al artei transilvane organizat după principii umaniste și democratice. Ecoul larg al inițiativei a fost relevat și de Emil Isac, un cunoscut animator al vieții culturale interbelice românești, care își exprima nădejdea că acest scop se va concretiza, demonstrându-se în acest mod că în artă nu există dușmăni, iar pictorii din România, indiferent de etnie, pot găsi un teren comun de exprimare și colaborare.

După cum se știe, expoziția se deschide la Cluj, în primăvara anului 1921, sub denumirea de *Collegium Artificum Transylvanicorum*, având un catalog redactat în limba română, maghiară și germană. Printre numeroșii expozanți s-au numărat și artiști din Oradea precum Alfred Macalik, Ödon Mikes, Mauriciu Barát și Maria Koszeghy, Hugo Mund, Eugen Poszony, Ernest Tibor etc. Aceștia, prin lucrările lor, au reușit să dovedească opiniei publice, faptul că, în orașul de pe Crișul Repede, se contura treptat o efervescentă artistică care promitea. De altfel, această platformă de colaborare artistică româno-maghiară a continuat și la Oradea, unde în 11 decembrie 1932, s-a organizat o mare expoziție colectivă de pictură, sub coordonarea *Asociației artelor frumoase* din localitate, fapt concretizat și în anul 1934, când respectiva asociație orădeană a reunit sub numele său pe cei mai reprezentativi artiști din Oradea, în cadrul unei expoziții desfășurate în sala mare a Prefecturii. Au fost expuse lucrări în ulei, acuarele, dar și denene, gravuri etc. Vernisajul s-a dovedit a fi o manifestare de maturitate artistică deplină, care a chemat societatea orădeană să cunoască mai bine posibilitățile creatoare ale următoarelor talente: Ernő Tibor, Mauritiu Barat, Alfred Macalik, Roza Molnar, Iosif Biro, Edmund Mikes, Eugen Pozsonyi, Iulia Sziraki, Adalbert Zsigmond etc.

Pentru a contribui la adâncirea cunoașterii reciproce și a apropierii între artiști, sub coordonarea lui George Bacaloglu și avându-i redactori pe George A. Petre, Sandor Kerestury și Lazslo Salamon, în 1922 apare revista *Aurora* "literară, artistică, teatrală, socială", cu text bilingv anul (român-

maghiar), în paginile căreia erau prezentați plasticienii locali, dar și alți artiști importanți ca Aurel Popp, Valer Ferenczy, în vreme ce expoziția lui Ernest Tibor este salutăată ca un eveniment important al apropierii culturale și artistice româno-maghiare. Pe tot parcursul perioadei interbelice, paginile revistei *Cele Trei Crișuri* a popularizat creația românească de valoare, a informat publicul cititor despre principalele evenimente artistice consumate în țară și străinătate, toate acestea fără a neglija creațiile artiștilor locali, pe care le comenta și analiza într-o manieră obiectivă⁹.

În acest cadru, propice dezvoltării unei vieți artistice, arta orădeană cunoaște o dezvoltare asiduă, dovedită de existența unor școli de pictură, de organizarea unor numeroase expoziții colective și personale, la care sunt prezenți și Leon Alex, Istvan Balogh, Gyorgy Ruzicskay, precum și de implicarea creatorilor orădeni în acțiunile de organizare a unei asociații profesionale a artiștilor plastici. Astfel, la congresul desfășurat la Baia Mare, între 14-15 ianuarie 1936, din inițiativa lui Aurel Popp, pentru crearea unui "Sindicat al Artelor Frumoase din Transilvania și Banat", printre cei 68 de participanți s-au numărat și orădenii Roman Mottl, Coriolan Munteanu și Maria Zaharia¹⁰.

Constituirea la Oradea, în anul 1938, a "Societății Artei Plastice", a reprezentat un moment semnificativ din evoluția vieții artistice bihorene între cele două războaie mondiale. Din păcate eforturile artistice, care au început să prindă un contur vizibil, au fost curmate odată cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Situația s-a deteriorat vizibil în vara anului 1940, când România a fost supusă unor cedări teritoriale, care au întregit o situație extrem de dificilă în toate compartimentele vieții sociale românești¹¹. Reconstituirea vieții artistice bihorene între cele două războaie mondiale o inaugurăm prin prezentarea activității creatoare a pictorului Alfred Macalik, cel mai în vârstă dintre pictorii orădeni, ce și-a derulat activitatea de-a lungul a peste șase decenii. S-a născut la 10 septembrie 1888, la Viena, el fiind fiul unui dirijor de orchestră militară. În anul următor, prin transferul tatălui, întreaga familie ajunge la Sibiu și mai apoi la Oradea. Studiile de specialitate le-a urmat la școlile de bele-arte din Cracovia(1910-1911) și Budapesta(1911-1914). După experiența dramatică a primului război mondial, când este înrolat în armata habsburgică, în anul 1918 se întoarce în Oradea, unde

⁹ Mircea Țoca, *Artiști orădeni*, Editura Meridiane, 1983, p. 6-7; *Expoziție colectivă de pictură*, în *Gazeta de Vest*, 1932, nr. 837, p. 3; *Expoziția Asociației Artelor Frumoase. Ibidem*, 1934, nr. 1182, p. 12

¹⁰ Mircea Țoca, *op. cit.*, p. 7-8

¹¹ Amelia Pavel, *op.cit.*, p. 55

între anii 1930-1937, a condus o școală de pictură și desen, prin care a îndrumat numeroase talente artistice. De altfel, în cadrul unei expoziții din anul 1931, unde artistul a participat cu 105 lucrări proprii, s-au evidențiat și o serie de elevi (Teodor Țoldan, Luți Leichner și Ludovic Körösy), care prin încercările lor artistice au lăsat să se observe o parte a personalității lor aflată în plină formare. Deși moștenise de la tatăl său talentul de muzician, și-a pus fără ezitare întreaga energie în slujba desenului și a picturii, formându-și un stil cultivat cu consecvență. Afectat de experiența cumplită a războiului, el a păstrat de-a lungul întregii sale vieți, o tristețe comunicată mai ales prin intrermediul numeroaselor autoportrete. Totuși, el a rămas încrezător în menirea artei și dragostea față de semeni.

Pictorul debutează cu succes într-o expoziție colectivă deschisă la Oradea, în anul 1919, după care se face cunoscut publicului larg, alături de Alex Ziffer, Andrei Micola, Aurel Popp și Ernest Tibor, la marea expoziție de artă transilvană organizată la Cluj în 1921. Prezența sa a fost semnalată, alături de alți artiști de seamă ai momentului, și la expoziția artiștilor ardeleni din 1930, precum și la toate expozițiile regionale organizate anual sau bienal în orașul de pe Crișul Repede. Fecunda sa creație artistică este argumentată prin cele 22 de expoziții organizate la Oradea, în intervalul 1919-1939, la care s-au adăugat alte expoziții personale deschise la Marghita (iulie 1921), *Săcuieni* (iunie 1922), Valea lui Mihai (august 1922 și septembrie 1933), Salonta (aprilie 1923) și Beiuș (aprilie 1934).

Începând din anul 1924, expozițiile sale au putut fi urmărite și în alte orașe ale Transilvaniei, precum Sibiu, Turda, Arad, Alba-Iulia, Târgu-Mureș, Sighet etc. Valoroasele sale lucrări, apreciate de critica de specialitate, au trecut granița țării prin expoziția colectivă de la Budapesta (1924) și cea personală din Cracovia (1926).

Până la trecerea sa în neființă, la 19 septembrie 1979, a deschis peste 70 de expoziții personale în țară și străinătate, el semnând pe aproape 2.000 de tablouri, la care s-au adăugat sute de desene și studii. Aceste creații artistice s-au bucurat de numeroase aprecieri de specialitate, surprinse în presa timpului. Cu ocazia expoziției din anul 1937, deschisă la Cercul ziaristilor din Oradea, Alfred Macalik a fost caracterizat drept un bun desenator care prețuiește linia și amănuntul. Pictura sa a fost văzută de criticii de artă ca una de finețe, care coboară în lumea interioară, ce se apropie de genul lui Tonitza.

În cele mai multe din creațiile sale, forma se înscrie în spațiu cu coerență, în conformitate cu perspectiva geometrică clasică. El a elaborat compoziții legate de orașul de pe malul Crișului Repede, pitorescul regiunilor

bihorene, peisajul având rolul cel mai important în activitatea sa artistică. În acesta, natura se organizează armonios și este supusă trăirilor emoționale ale artistului. Fie că este vorba de peisaje de pe malul apei, de surprinderea unor momente solare (răsărit, zenit, apus), ori succesiunea anotimpurilor, pictorul își afirmă atitudinea cu simplitate față de lumea înconjurătoare. Semnificative sunt peisajele interiorizate ce învie imaginea și atmosfera orașului și a împrejurimilor precum în lucrările *Iarna pe Criș*, *Valea Iadului*, *Peisaj de iarnă*, *Chei orădean*, *Peisaj rural*, *Barcă albă pe Criș*, *Două căpițe de fân* etc. El a pictat după un desen precis, riguros, fără o amplă gamă coloristică, cu multă sensibilitate, dovedind că este un fin cunoscător al caracterului uman. Din numeroasele tablouri ale pictorului, amintim pe cele mai expresive: *Peisaj din Remeți*, *Peisaj din Baia Mare*, *Apus de soare*, *Toamnă*, *Peisaj de munte cu nori*, *Drum înzăpezit*, *Apă liniștită*, *Pomi pe malul Crișului*, *Bărci*, *Natură statică*, *Nuduri în baie*, *Autoportret*, *Interior din salonul roșu* etc.¹².

Operă sa artistică a contribuit în mare măsură la îmbogățirea patrimoniului pictural local, ea atestând un artist matur și stăpân pe mijloacele sale de expresie artistică¹³.

Un alt reprezentant al picturii locale a fost artistul Tibor Ernő. Acesta s-a născut la 28 februarie 1885, în Oradea și avea să reprezinte, alături de Alfred Macalik, Baloch Istvan, Leon Alex și Nicolae Irimie, arta plastică orădeană în perioada interbelică.

După terminarea liceului din cadrul asociației literare *Holnap*, condusă de poetul Ady Endre, obține în anul 1904 o bursă de studii la Academia de arte din Budapesta, din partea conducerii orașului Oradea, unde învață pictura cu Tivadar Zemlenyi. Sunt ani în care Tibor Ernő copiază operele unor mari artiști, întreprinde studii de desen și de culoare, lucrând mai ales în maniera profesorului său maghiar. După trei ani, pleacă la Paris, unde urmează timp de doi ani cursurile Academiei Julian, care îi apreciază talentul prin acordarea premiului doi, cu ocazia unei expoziții organizate cu lucrări ale absolvenților.

¹² Mircea Țoca, *op.cit.*, p. 8-9; *Expoziția pictorului Maczalik și a elevilor săi*, în *Gazeta de Vest*, 1931, nr. 699, p. 2; Ana Martin, *Lucrări de artă în colecțiile particulare din Bihor*, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, p. 9, 21; Tereza Mozes, *Alfred Macalik-expoziția retrospectivă, octombrie-noiembrie 1966*, Muzeul regional Crișana, Oradea, 1966, p. 2-4, 8-10, 12-18; *Două expoziții*, în *Noua Gazetă de Vest*, 1937, nr. 428, p. 5; *O viață închinată artei*, în *Crișana*, 1976, nr. 123, p. 2

¹³ Tereza Mozes, *op.cit.*, p. 2-4; Gabriela Crișan, *Omul în arta lui Macalik*, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1978, p. 3-4

Colonia de pictură de la Baia Mare, întemeiată la sfârșitul secolului al XIX-lea, prin climatul ei antiacademist, cu opțiunile ei estetice în consens cu noua modernitate europeană, își pune amprenta asupra creației artistice a tânărului orădean. Prima sa expoziție personală organizată la Oradea, în 1907, care cuprindea mai ales portrete și peisaje, a fost o dovadă a influenței curentului artistic dezvoltat în cercurile de pictură băimăreană. După primul război mondial, a organizat expoziții importante centre ale țării (Oradea, Arad, Timișoara, București, Cluj).

Revista *Aurora* își anunța cititorii, în primăvara anului 1923, că pictorul orădean "va aranja în curând o expoziție de pictură la București". Operele ce urmau să fie expuse reprezentau creații noi : *Piața noastră*, *Țărâna română dansând*, *Podul de la Băișoara*, *Colț de laborator*, *Piața și Spre casă*. Succesul reputat cu aceste expoziții, care au fost vizitate de un public numeros, l-a determinat pe artist să-și perfecționeze permanent stilul, prin efectuarea unor noi călătorii de studii în Franța și Italia, unde expune lucrări de mare rafinament artistic. Revenit în țară, acesta participă la o expoziție colectivă a pictorilor orădeni, deschisă în decembrie 1926 la Oradea. Vernisajul a fost inaugurat printr-un discurs susținut de primarul urbei, Gheorghe Tulbure. Alături de Tibor Ernő, mai expun Barath Moritz, Alfred Macalik, Mikes Ödön, sculptorul M. Kara etc. O nouă expoziție personală a pictorului, a fost deschisă la Oradea, în anul 1928, cuprinzând lucrări inspirate din spațiul italian. Tabery Geza, într-un articol publicat în revista *Familia*, aprecia calitățile picturale ale artistului orădean, care reieșeau din tonurile de culoare, lumină și mișcare.

Peste un an, pictorul este prezent în capitala țării, unde expune la sala "Mozart". Este apreciat de critica vremii datorită ușurinței sale de a așeza în mod direct culorile pe pânză. Tibor Ernő a participat la toate saloanele oficiale anuale din București, iar în 1930 este prezent cu 15 lucrări la expoziția artiștilor plastici ardeleni din Cluj, având o tematică foarte diversă. În doi ani consecutivi, 1933 și 1934, expune în aceeași sală bucureșteană. Statul îi cumpără un tablou cu un subiect datând din perioada bretonă, iar în presă apar consemnări apreciative despre lucrările sale. Peste 150 de picturi, conținând peisaje urbane, nuduri și studii de natură moartă, sunt expuse și la Oradea, creațiile sale promovând o artă de calitate în societatea bihoreană.

Administrația municipiului Oradea, conștientă de valoarea artistică a operelor sale, (care au făcut obiectul unor numeroase articole de specialitate editate în revistele *Familia*, *Cele Trei Crișuri*, *Vasárnapi Ujsaj*(Cluj) sau *Erdelyi Elet* (Arad), a acordat lui Tibor Ernő o nouă bursă de studiu în țară, mai

precis în Dobrogea. Peisajul dobrogean a constituit o nouă experiență vizuală și picturală pentru artist. El a pictat realități din Constanța, Balic și din alte zone situate pe litoralul Mării Negre.

Prestigiul său artistic a crescut considerabil în anii 1937-1938, când după o nouă expoziție găzduită de Oradea, a reușit să expună alături de nume consacrate ale picturii românești din toate timpurile: Gheorghe Petrașcu, Theodor Pallady, I. Teodorescu-Sion etc. În același an, el a fost ales și vicepreședinte al Societății Artelor Plastice din Oradea.

Anii războiului și-au pus amprenta asupra destinului său. În ziua de 3 mai 1943 a fost deportat în lagărul de la Auschwitz, unde se îmbolnăvește de tifos exantematic și moare cu 12 zile înainte de eliberare.

Universul artistic al lui Tibor Ernő a adus în prim plan citadinul, forfota piețelor, circul, peisajele din Normandia și Bretagne. Pictorul a folosit o cromatică bine adoptată motivului transpus, fără a neglija detaliul. Specific în opera lui este redarea piețelor, în pânze ca: *Târg de oale, Piață, Precupețe, La talcioc*. Peisajul citadin aduce în câmpul vizual al vizitatorului, tramvaie vechi și mașini de epocă, aflate întotdeauna în mișcare, cu oameni grăbiți, care doresc să ajungă cât mai repede la destinația dorită. Alte picturi (*Țărani pășind, Strânsul fânului, Casă țărănească, Bucătărie țărănească, Culesul porumbului*), surprind aspecte inspirate din lumea satului transilvănean, care este explorată de artist cu sensibilitate și pasiune. Alte compoziții au fost inspirate din viața cotidiană a oamenilor simpli.

Peisajele sale (*Pe malul mării, Peisaj orădean, Malul Crișului, Podul Rialto, Peisaj din Bretania*) sunt surprinse în diferite momente ale zilei, care sunt sugerate de schimbările cromatice ce apar pe suprafața pânzei. Toate aceste surse de inspirație, au constituit pentru pictorul Tibor Ernő un izvor permanent de creație. Asemenea altor reprezentanți ai picturii orădene (Macalik, Balogh Istvan, Leon Alex, Nicolae Irimie), el a creat la Oradea lucrări valoroase care l-au impus ca un artist autentic, cu o originalitate inconfundabilă¹⁴.

Balogh Istvan(1890-1956) a fost o personalitate aparte a plasticii românești locale, în ambianța artistică a epocii interbelice, acesta lăsând

¹⁴ Aurel Roșu, *Pictorul Tibor Ernő*, în *Biharea*, 1977, p. 247-257; Maria Zintz, *Contribuții la cunoașterea creației artistice a lui Tibor Ernő*, în *Crisia*, 1984, p. 497-499, 501, 504, 505, 515, 517; *Tibor Ernő la București*, în *Aurora*, 1923, nr. 12, p. 14; *Expoziția de pictură Ernő Tibor*, în *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1320, p. 2; *Expoziția pictorului Tibor*, în *Noua Gazetă de Vest*, 1937, nr. 227, p. 7; *Cele Trei Crișuri*, 1927, nr. 2, p. 34; G. Tabery, *Pictori minoritari: Ernest Tibor*, în *Familia*, 1928, nr. 7-8, p. 6; Ana Martin, *op.cit.*, p. 9

urme autentice în viața culturală orădeană. Se naște la data de 10 iulie, la Oradea, însă din 1896 familia se stabilește la Cluj, unde viitorul artist începe școala primară. În anul 1909 revine în Oradea și studiază pentru o scurtă perioadă de timp la Academia de Drept, după care se dedică exclusiv pasiunii sale pentru pictură. Primele rezultate artistice le obține prin participarea la o serie de expoziții între anii 1910-1913. În timpul războiului este încorporat la Belgrad, luptând pe teatrele de operațiuni militare. După încetarea ostilităților, participă în 1922 la Expoziția pictorilor din Oradea, deschisă la Timișoara. Începând din anul 1925 face o serie de călătorii de studii la Viena, Nürnberg și Tirol. Anterior primei conflagrații mondiale, el a intrat în contact cu mediul artistic occidental, prin intermediul unei burse de studiu la München, unde a frecventat Academia de Arte Frumoase. Această perioadă müncheneză, și-a pus adânc amprenta în conformația artistică a pictorului de factură secesionistă.

Lucrările sale ajung repede cunoscute, ca urmare a participării la expozițiile organizate la Békéscsaba(1925) și Budapesta(1927). În anul 1940 revine în Oradea, unde duce o viață plină de lipsuri, datorată atât situației nesigure, generată de cel de-al doilea război mondial, cât și agravării bolii sale(ftizie contractată în timpul stagiului militar belgrădean).

Pictorul Balogh Istvan s-a evidențiat în epocă printr-un stil propriu în acuarelă, cu forme conturate în linii sigure. Repertoriul tematic este restrâns: peisaje, portrete, autoportrete. Leit-motivul lucrărilor sale este cel al drumețului singuratic, pribeagului, care este de fapt o traducere a propriilor peregrinări. Tema apropiată de starea sufletească a autorului, a fost reluată în mai multe variante, care prezintă imaginea întunecată a călătorului singuratic așezat într-un peisaj dezolant. Unul dintre cele mai sugestive tablouri este intitulat *Dorul*, care prezintă bustul unei femei nude, ca mijloc de transbordare a unei stări poetice, de reculegere și meditație. Alte lucrări (*Umbra*, *Suferință*, *Singurătate*, *Pribeagul*, *Capul lui Ioan Botezătorul*, *Pescarul*, *Ofranda*, *Amurg*, *Lună*), exprimă aceleași stări obsedante ale înstăinării. Consecvența cu care și-a afirmat creația de-a lungul anilor și certa valoare a lucrărilor sale, l-au situat pe Balogh Istvan printre artiștii importanți ai urbei de pe Crișul Repede¹⁵.

În viața artistică orădeană s-a evidențiat și Leon Alex(1907-1944), grafician și pictor. Creația sa a reprezentat un model de artă militantă de o factură elevată. Născut la Petroșani, din 1916 se stabilește în Oradea, unde

¹⁵ Gabriela Crișan, *Balogh Istvan*, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1973, p. 5-9, 11-27; Ana Martin, *op.cit.*, p. 9

se dedică picturii și graficii, mai ales din anul 1930. Prima sa expoziție datează din anul 1932, și a fost deschisă la Cercul ziaristilor din Oradea. În următorii ani, reușește să publice două mape cu litografii. Expozițiile ce au urmat (expune la Oradea, Timișoara, Sighet, Arad, Brașov), s-au bucurat de un real succes comentat în presa timpului. În acest mod, artistul s-a făcut remarcat de personalitățile progresiste ale culturii interbelice. Astfel, ajunge la Paris, unde studiază la Academia Ranson și are șansa să devină asistentul maestrului Aristide Maillol.

Arta sa a fost tributară unui expresionism cu rezonanțe social-proletare, aceasta și pentru că a fost un artist-cetățean puternic ancorat în realitățile epocii. Desenul său a fost unul simplu, riguros și estetic. A prezentat în picturile sale viața cotidiană, mizeria, războiul, șomajul, prostituția, foamea, locul precar deținut de artist în societate. Titluri precum *Strigătul*, *În delir*, *Coșmarul*, *Văduva*, *Flămândul*, *Dansatoarea*, *Pictorul*, *Capitalistul*, *Bătrânii*, *Studentii*, *Celibatarul*, *Familia îndurerată*, *Măcelarul*, vin să reliefeze sinceritatea dezarmantă a pictorului față de societatea coruptă și cosmopolită¹⁶.

Un alt artist care s-a evidențiat în Oradea interbelică a fost peisajistul Nicolae Irimie. Născut la Deva, acesta frecventează cursurile Academiei de Arte Frumoase de la Budapesta, după absolvire îndreptându-se spre Viena, Drezda și München, unde studiază pictura și grafica. După anul 1920 ajunge în Oradea și este numit profesor de desen la Liceul "Emanuil Gojdu". În urbea de pe Crișul Repede, lucrează continuu, reușind să organizeze consecutiv, între anii 1923-1925, câte o expoziție personală. Lucrările sale au fost mult apreciate de publicul orădean, care treptat va prinde gustul unor asemenea evenimente cultural-artistice. Acest fapt e dovedit prin numeroasele vânzări de tablouri efectuate cu prilejul expozițiilor deschise în oraș.

Nicolae Irimie a lucrat cu multă dăruire în ambianța culturală ce o oferea societatea bihoreană interbelică, intrând în competiție cu artiștii locali fără complexe sau rezerve.

În anii următori, lucrează pentru comenzi sociale, pictează tablouri cu tematică biblică, ultima sa expoziție, care s-a bucurat de un real succes, fiind expusă în anul 1932, la Oradea, în sala festivă a Primăriei. Cu această ocazie, publicul iubitor de artă a cumpărat un număr de 30 de tablouri, ceea ce dovedea măiestria artistică a pictorului. De altfel, revista *Cele Trei*

¹⁶ Mircea Deac, *op. cit.*, p. 90; Gabriela Crișan, *Leon Alex*, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1974, p. 5-7, 9-22; Maria Zintz, *Catalogul de pictură și grafică orădeană interbelică*, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1992, p. 29

Crișuri, l-a caracterizat drept un peisajist sensibil, un pictor al naturii statice, "în redarea căroră excelează". Lucrări ca *Peisaj din Oradea*, *Pod peste Criș*, *Malurile Crișului*, *Crișul la marginea orașului*, îl recomandă ca un fin artist, care a știut să imprime pânzelor sale un colorit subtil și solar, într-un detaliu bine articulat¹⁷.

Ruzicskay György a fost un alt artist interbelic care a avut legătură cu spațiul cultural al Crișanei. Acesta a studiat la Oradea, în perioada 1917-1921, la școala liberă de pictură înființată de Barát Mörizt. Publicul a avut posibilitatea să cunoască universul artistic al pictorului începând din anul 1924, când acesta deschide mai multe expoziții în urbea orădeană din seriile *Omul și mașina și În căutarea dragostei*. Lucrările sale (*Concurs de motociclete*, *Forța electrică*, *Stradă la țară*), pornesc de la tratări neoimpresioniste din care va păstra, pe tot parcursul creației sale, ritmul și jocul de lumini și umbre. Aceeși temă a vieții mecanizate contemporane este reluată de artist și în lucrările *Ridicătorii de catarg*, *Mașina se pune în mișcare*, *Maternitatea*, *O nenorocire*, pe care le expune în iunie 1933, în localul Clubului ziariștilor orădeni¹⁸.

Ambianța artistică bihoreană a fost întregită și de alte nume ale artei locale sau din țară, care și-au prezentat creațiile în expozițiile deschise în Oradea, Beiuș, Salonta și Marghita. Pe tot parcursul derulării acestor evenimente cultural-artistice, publicul vizitator, și în general societatea bihoreană, și-a risipit îndoiala față de asemenea inițiative, care la început erau văzute doar ca surse de câștig pentru cei ce expuneau, rolul culturalizator fiind minimalizat.

Treptat, posibilitățile organizatorice se îmbunătățesc, astfel că artiștii pot să expună în condiții optime.

În vara anului 1922, se deschide în sala Prefecturii orădene, o expoziție a pictorului portretist Szenes. Valoarea lucrărilor sale a fost recunoscută și în alte țări ca Ungaria, Franța sau Statele Unite ale Americii. Artistul a reușit să fixeze pe pânză chipurile multor personalități care au trăit în Oradea interbelică (Roman Ciorogariu, Constanța Zamfir, Vasile Popovici, colonelul Negulescu, Rita Mărcuș, Lucia Zigre, generalul Moșoiu). Portretele sale au fost caracterizate ca fiind "fragmente vii de viață ce surprind

¹⁷ Mircea Țoca, *Monografia Iosif Fekete*, Editura Meridiane, București, 1977, p.5; *Marele succes al expoziției pictorului Irimie*, în *Gazeta de Vest*, 1932, nr. 803, p. 2; *Tribuna*, 1922, nr. 78, p. 5; *Un pictor: N. Irimie*, în *Cele Trei Crișuri*, 1923, nr. 11-12, p. 189

¹⁸ Ana Martin, *op. cit.*, p. 9, 34; *Expoziția pictorului Ruzicskay*, în *Gazeta de Vest*, 1933, nr. 981, p. 2

necazurile, suferințele, frământările interioare imprimate în gest și atitudine". Alături de acestea, publicul a putut admira și o colecție de tablouri ce cuprindeau pasteluri și natură moartă¹⁹.

Un succes deosebit a reputat artistul maghiar orădean Enrik Major, mai ales prin operele sale de caricatură, care au făcut obiectul unor expoziții deschise în Olanda și Anglia. Publicul a fost informat prin intermediul revistei *Cele Trei Crișuri* - despre modul cum a fost sărbătorit artistul în cercurile culturale din metropola londoneză. Ziarul cotidian *The Daily Graphic* i-a propus chiar un contract de muncă în funcția de ilustrator principal, remarcând, totodată, în mai multe articole, talentul său deosebit în domeniul caricaturii. Ziarul englez l-a comparat pe artistul din România cu marele maestru al caricaturii engleze, Phil May. De asemenea, el a fost angajat și de revestele ilustrate *Bystander* și *Graphic*, unde și-a publicat cea mai frapantă caricatură dintre cele apărute la Londra, cea a lui Lloyd George²⁰.

În septembrie 1923, și-a deschis expoziția personală la Oradea tânărul pictor bănățean Geza Zsigmond. Cele 50 de picturi expuse au fost apreciate ca fiind reușite, deși lucrările, pe alocuri, trădau faptul că artistul este un începător²¹.

Peste un an, societatea beiușeană s-a arătat foarte interesată de o expoziție deschisă în orașul de pe Crișul Negru, de artistul Bella Zsigmond. Ziarul *Beiușul* a relatat în cronică special destinată manifestărilor artistice, faptul că "publicul a început să aprecieze aceste evenimente cultural-artistice", o dovadă a receptivității fiind achiziționarea unor numeroase tablouri, care au fost "lucrate cu un simț artistic deosebit"²².

Oradea a fost gazda, spre finele anului 1925, a trei expoziții care au reținut atenția criticilor de specialitate și publicului larg. Era vorba de lucrările expuse de artiste Eugenia Filotti-Atanasiu și Maria Ciurdea-Steiner, la care s-au adăugat creații ale pictorului Ioan Isac din Cluj. Pentru începutul anului următor, presa românească locală, a semnalat expoziția pictorului Minișan, găzduită în sala Prefecturii județului. Trebuie remarcată propaganda asiduă pe care publicistica timpului o efectua pentru popularizarea artei, în sânul opiniei publice românești din Bihor, care trebuia să devină un mijloc eficient de culturalizare, într-o perioadă de efervescentă culturală²³.

¹⁹ Aurel Roșu, *Contribuții la cunoașterea ...*, p. 331; *Cronica artistică. Expoziția lui Szenes*, în *Cele Trei Crișuri*, 1922, nr. 8-9, p. 136-137

²⁰ *Succesul unui artist maghiar orădean în Olanda și Anglia*, în *Cele Trei Crișuri*, 1922, nr. 8-9, p. 140

²¹ Aurel Roșu, *Contribuții la cunoașterea ...*, p. 331

²² *Beiușul*, 1924, nr. 42, p. 4

²³ Aurel Roșu, *Contribuții la cunoașterea ...*, p. 332

Sfârșitul anului 1927 înregistrează expoziția pictoriței Magdalena Füzesery, deschisă în sala cinematografului "Carmen" din Oradea. Lucrările prezentau peisaje (*Munții Beiuș-Bicaciu*, *Peisaje din Carei*, *La plug*), care nu puteau fi încadrate într-un anumit curent dezvoltat în pictură. Stilul original și vitalitatea culorii, au caracterizat și expozițiile aranjate la cinematograful "Apollo" și Clubul ziarștilor, artista fiind apreciată pentru acțiunea energică pe care a imprimat-o pânzelor sale²⁴.

Un eveniment artistic important, relatat de presa vremii, a fost și cel din anul 1928, când pictorul Stoenescu a expus la Oradea. Artistul a reușit să se impună prin creațiile sale în cercurile artistice din Paris, autorul unui articol de specialitate, reliefând cauzele dobândirii acestui succes, pe care l-a obținut "prin conștiința lui artistică, prin muncă și prin vigoarea unui talent de o puternică și luminoasă originalitate"²⁵.

Sala cercului ziarștilor a fost deschisă publicului larg, cu ocazia aranjării unei expoziții, în noiembrie 1929, care a cuprins lucrările domnișoarei Anisie Grozda, elevă a școlii de bele-arte din Paris. Evenimentul a fost inaugurat de episcopul Roman Ciorogariu, care în alocuțiunea sa, a apreciat arta și talentul tinerei artiste. Specialiștii au comentat operele expuse, ajungând la concluzia că artista este preocupată de mișcare și culoare, ea stăpânind bine arta desenului. La vernisaj a participat un numeros public, care a cumpărat 19 tablouri, semn în viziunea unui specialist-că "arta cu care au fost executate lucrările au surprins publicul vizitator". Cele mai reprezentative lucrări expuse s-au intitulat *Bătrânețe*, *Bine dispus și Noapte de vară*. Artista a fost apreciată de personalități de seamă din Paris, unde în cadrul Salonului oficial al artiștilor francezi, a fost expus un bust din bronz sculptat de artistă, în vara anului 1930. A doua sa expoziție în Oradea a fost organizată în noiembrie 1934, criticii de specialitate fiind impresionați de pictura sa, care era descătușată de tiparele convenționalismelor. Lucrări precum *Natură din Ardeal* și *Portret de femeie* au reușit să atragă și publicul orădean, mai ales prin delicatetea tonurilor²⁶.

Pentru anul 1930, semnificativă a fost expoziția colectivă de arte plastice organizată de Societatea "Principele Mircea"-filiala Oradea, sub coordonarea Valeriei Bleda, președinta acestei asociații de caritate. Publicul

²⁴ *Expoziția pictoriței Magdalena Füzesery*, în *Tribuna*, 1928, nr. 1, p. 5

²⁵ *Cele Trei Crișuri*, 1927, nr. 2, p. 34

²⁶ *Expoziția de pictură Anisia Grozda*, în *Tribuna*, 1929, nr. 45, p. 4; *Gazeta de Vest*, 1929, nr.103, p. 4; *Ibidem*, nr. 108, p. 2; *Expoziția Anisie Grozda*, în *Ibidem*, 1934, nr. 1354, p. 2; *Tribuna*, 1930, nr. 21, p. 4

a fost interesat de această inițiativă, deoarece a depistat și o altă latură de manifestare a acestui așezământ, care prin acțiunile sale diverse (organizarea de serate dansante, ceaiuri, baluri, toate cu scop filantropic), a participat activ la ridicarea societății bihorene spre un standard de viață mai bun.²⁷ Tot în acest an, maestrul Dănilă Andrițoiu, a deschis o expoziție de sculptură, în saloanele *Casei Naționale*. Lucrarea reprezentativă, care a suscitat un viu interes din partea publicului, a fost *Cap de copil*, lucrată în marmură. Alături de aceasta, s-au regăsit o serie de desene și picturi, inspirate în special din peisajul zonei montane a județului. Datorită frumuseții acestora, unele au fost achiziționate de *Casa Națională* pentru colecțiile de artă ale muzeului etnografic²⁸.

Expoziții de pictură și desen, au continuat să fie organizate la Oradea și în toamna anului 1931, când au fost deschise mai multe vernisaje, aranjate de domnișoara Davidescu, Minișan și T. Ernö. O expoziție de pictură a fost organizată, la 20 decembrie și de Bözsi Stern, o artistă talentată din localitate, care prin lucrările expuse a dovedit un talent aflat în plină maturitate. Pricipala caracteristică a operelor sale este curajul cu care înfățișează subiectele. Expoziția a fost dominată de portrete, critica de specialitate apreciind faptul că „deși nu au fost în totalitate reușite, ele au conținut vigoarea bărbătească a penelului și expresia unei originalități autentice”, fapt dovedit și în peisajele inspirate din cadrul satului românesc. Anul 1933 a adus cu sine derularea unor noi momente artistice la Oradea. Artistul Erdös Imre Pal a deschis seria expozițiilor din noul an, la 7 februarie, când a expus în sala Cercului ziariștilor desene și picturi, cu subiecte alese din gama celor psihologice. Evenimentul plastic cel mai important s-a desfășurat în octombrie, când la Oradea s-a organizat o expoziție colectivă de pictură, sculptură și artă grafică, sub egida tinerilor artiști orădeni. Au participat la acest eveniment cultural artiștii Imre Földers, Carol Roman, Imre Vanyai, N. Fieischer, Iosif Szabo, Ernö Grünbaum etc. S-au evidențiat lucrările lui Vanyai, care nu redau doar trăsăturile fizice ci și pe cele interioare, cele ale artistului Carol Roman, care a participat și la o expoziție în Los Angeles, cu 30 de lucrări din lemn, catalogate de juriul american drept opere de valoare, pânzele lui N. Fleischer (*Flămânzii, Prigonii, Sat românesc, Sărbătoare de iarnă*), precum și lucrările sculptate de Iosif Szabo și Zoltan Sziniselö.

În pимăvara anului 1934, saloanele căminului „Crișana”, au găzduit lucrările aranjate, în cadrul unei expoziții, care purtau semnătura gazetarului

²⁷ *Tribuna*, 1930, nr. 45, p. 4

²⁸ *Gazeta de Vest*, 1930, nr. 274, p. 2

și pictorului Miti Șeptilici. Publicul vizitator a putut contempla peisaje, studii de portrete și compoziții, care s-au reunit într-o expoziție apreciată de criticii de artă. O altă expoziție a artistului a fost organizată în toamna aceluiași an, când au fost expuse 30 de lucrări în ulei, 21 de pasteluri și câteva acuarele și caricaturi. Toți care au vizitat expoziția au fost unanimi în a aprecia progresul artistic al pictorului²⁹. Spre sfârșitul anului, sala de ședințe a Prefecturii a găzduit expoziția organizată de Elena Popea, care a cuprins 20 de picturi și 20 de acuarele. Acestea înfățișau regiuni pitorești din Europa, dar și peisaje din Transilvania. Lucrările sale au fost apreciate mai ales datorită capacității de interiorizare prin culoare, ele având o valoare personală autentică³⁰. A urmat o nouă expoziție, organizată de artiștii grupați în *Asociația pictorilor din București*. Au fost expuse peste 140 de tablouri semnate de M. Teișeanu, P. Bulgăraș, P. Ioanid, N. Tempeanu, O. Rațiu, Ghe. Rațiu etc. Expozițiile pictorilor Ladislau Keleti și Lucian Alba au încheiat seria manifestărilor de artă organizate în Oradea, pentru anul 1934. Ambele au încercat să zugrăvească lumea contemporană plină de conflicte sociale și frământări interioare dramatice, publicul sesizând aceste aspecte datorită unui rafinament coloristic deosebit imprimat pânzelor³¹.

Și în anul următor, Oradea a beneficiat de organizarea unor expoziții interesante, care s-au dovedit a fi un mijloc eficient de promovare a culturii românești în zona graniței de vest a țării. O primă expoziție a fost aranjată de Rozalia Molnar în sala Cercului ziaristilor, unde publicul a avut posibilitatea să aprecieze o pictură de o mare valoare artistică și spirituală. Peisajele din Franța și colțurile de natură moartă au reprezentat atracția vernisajului. A urmat, în februarie, expoziția de pictură a surorilor Haslinger, deschisă în localul fostului magazin Serllana. La vernisaj a participat un public select român și maghiar. Criticii de artă au apreciat portretele, peisajele și studiile expuse, care au prezentat culori și linii moderate, bine adaptate la tematică și compoziție. În aceeași lună, șapte pictori bucureșteni au expus peste 100 de tablouri în cofetăria "Japport", din Piața "Regina Maria". S-au evidențiat artiștii Săndulescu, care a excelat în flori și fructe pictate în culori vii și Octavian Rațiu, cu nuduri și pasteluri. Publicul orădean iubitor de artă a cumpărat o serie de pânze, mai ales că a avut posibilitatea de a le

²⁹ *Universul*, 1934, nr. 85, p. 12; *O pictoriță orădeană*, în *Gazeta de Vest*, 1931, nr. 697, p. 2; *O expoziție interesantă*, în *Ibidem*, 1933, nr. 882, p. 2; *Expoziția artiștilor tineri din Oradea*, în *Ibidem*, nr. 1099, p. 4; *Expoziție de pictură*, în *Ibidem*, 1934, nr. 1169, p. 6; *Expoziția de pictură Șeptelici*, în *Ibidem*, nr. 1339, p. 4

³⁰ *Expoziția Elena Popea*, în *Gazeta de Vest*, 1934, nr. 1373, p. 2

³¹ *Cronica plastică*, în *Ibidem*, nr. 1384, p. 8

achiziționa și în rate. Un alt artist bucureștean, care a organizat o expoziție la Oradea a fost R. Maximilian. Pictura sa se caracteriza printr-o bogată gamă coloristică, dispunând de mari resurse picturale. Cele 50 de lucrări expuse redau multiple stări sufletești, arta sa fiind trecută printr-un filtru interior. Artistul a reușit să zugrăvească imagini variate de la proletarul care își înecă amarul în alcool, până la vânzătoarea fericită că a câștigat câțiva bani, după o zi obositoare de muncă. Luna aprilie a consemnat expoziția pictoriței Amelia Berde, tablourile expuse reușind să prezinte foarte bine trăirile sale interioare, intuiția și predestinarea sa artistică³².

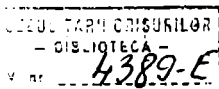
O expoziție grafică, care a conținut desene în tuș și culori, a fost prezentată publicului orădean, în anul 1937, de pictorul Andrei Sebö. Un interesant tablou s-a dovedit a fi cel intitulat *Nimic nou pe frontul din vest*. Tabloul *Geneva* a suscitât, de asemenea, interesul participanților și a specialiștilor. Acesta prezenta sala mare din sediul Națiunilor Unite, unde un bărbat politic vorbește despre pace, în umbră fiind zugrăvit un soldat gata de asalt. Alte lucrări (*Război, Înmormântare, Cerșetorul*) prezentau un aspect dezolant și posomorât, în care suferința și apăsarea sufletească erau redată printr-o culoare vie trasată într-o linie modernă³³.

Prin eforturile revistei *Arta și omul*, Oradea a beneficiat de organizarea unui salon de artă românească, care treptat s-a impus în viața culturală a urbei. Deschis la 21 ianuarie 1937 printr-o alocuțiune rostită de profesorul G. Oprescu, un cunoscut critic de artă a timpului, salonul a fost amenajat în pavilionul Societății "Amicilor Naturii din Bihor". Publicul iubitor de artă a avut posibilitatea să admire aici lucrări expuse în special de artiști români bucureșteni, dintre cei prezenți la Oradea amintim doar câteva nume: D. Sevastian, C. N. Constantinescu, Dumitrescu-Șercaia, I. Enescu etc. De remarcat a fost și expoziția pictorului D. Tibor din septembrie 1937, tablourile sale fiind apreciate și în capitală, unde a expus la Salonul de Artă. Artistul a surprins publicul orădean prin varietatea subiectelor, care cuprindeau elemente de natură moartă, peisaje, scene desprinse din viața cotidiană a satului românesc etc³⁴.

³² *Expoziția d-nei R. Molnar*, în *Ibidem*, 1935, nr. 1413, p. 2; *Pictură*, în *Ibidem*, nr. 1415, p. 6; *Expoziția surorilor Haslinger*, în *Ibidem*, nr. 1422, p. 2; *Expoziția pictorilor bucureșteni*, în *Ibidem*, nr. 1423, p. 2; *Expoziția de pictură Maximilian*, în *Ibidem*, nr. 1490, p. 7; *Pictura d-nei Amalia Berde*, în *Ibidem*, nr. 1468, p. 3

³³ *O frumoasă expoziție de artă grafică*, în *Noua Gazetă de Vest*, 1937, nr. 438, p. 5

³⁴ *Un salon de artă la Oradea*, în *Ibidem*, nr. 228, p. 3; *Deschiderea salonului de artă românească din Oradea*, în *Ibidem*, nr. 229, p. 4; *Vernisajul salonului de artă românească din Oradea*, în *Ibidem*, nr. 231, p. 7; *Ibidem*, nr. 428, p. 5

Creația artistică a Smarandei N. Mihăiescu a fost cunoscută de publicul local prin intermediul expoziției de pictură organizată în februarie 1938, la Clubul ziaristilor din Oradea. Peisajele prezentate (*Parcul Bucureștilor sub ceață, Păunii, Valea Prahovei*), au atras prin colorit pe vizitatori, care au rămas impresionați de naturalețea compozițiilor³⁵.

La sfârșitul aceluiași an, artista Magda Popescu a deschis o nouă expoziție la Oradea. Acesta s-a dovedit interesantă prin tablourile gen goblen în mătase. Cele 50 de lucrări au cuprins compoziții diferite: paste, flori, nuduri, natură moartă, dar și portretele unor personalități (regele Ferdinand, regina Maria, A.C.Cuza, Cincinat Pavelescu). Asistența a apreciat caracterul fin al tablourilor, lucrarea intitulată *Golgota* reușind să sensibilizeze în mare măsură vizitatorii³⁶.

Anul 1939 a reținut două expoziții de calitate, care au fost vizitate de un public numeros. Prima a prezentat creația artistică a doamnei Drăgan-Cabadaef, care a expus lucrări interesante în saloanele *Casei Naționale a Județului Bihor*. Al doilea moment artistic important s-a consumat la sfârșitul anului, când publicul a vizitat expoziția pictorului Mauriciu Bărât, organizată în edificiul Bazar, care a putut fi cercetată și în primele zile ale anului 1940³⁷.

Din prezentarea acestor momente semnificative ale artei plastice bihorene și nu numai, rezultă că în perioada la care ne raportăm, Oradea și în general Bihorul, s-au încadrat realităților culturale și artistice vehiculate în noile cadre trasate după Marea Unire din 1918.

Exprimarea plastică a artiștilor bihoreni a fost diversă atât la nivel conceptual, cât și la cel profesional, aceștia reușind să capteze atenția publicului prin intermediul expozițiilor, spre un nou gen de "spectacol", care avea un rol educativ și culturalizator. Pe parcursul epocii interbelice, societatea bihoreană s-a lăsat antrenată treptat în această nouă perspectivă de recepționare a actului cultural, de educare a spiritului, care în Europa timpului reprezenta deja un mod de a fi, un mod de a trăi.

Expozițiile au contribuit indiscutabil la ridicarea culturală a societății din Crișana în perioada interbelică. Noutatea lor a atras publicul, mai ales pe cel din mediul urban, care fiind așezat în fața unui exercițiu sistematic-chiar dacă uneori străbătut de mici defecțiuni- a sfârșit prin a considera

³⁵ *Expoziția de pictură a d-nei Smaranda N. Mihăiescu*, în *Ibidem*, 1938, nr. 532, p. 2

³⁶ *Expoziția d-nei Magda Popescu*, în *Ibidem*, nr. 756, p. 3

³⁷ *Expoziția de pictură a doamnei Drăgan-Cabadaef*, în *Ibidem*, 1939, nr. 827, p. 5; *Ibidem*, nr. 1061, p. 7

expoziția ca o experiență culturală necesară și modernă, care trebuie contemplată, trăită și simțită.

Expoziția a avut și meritul de a disloca treptat vechile cadre mentale, maturizarea individului, în ceea ce privește problemele estetice, realizându-se lent, dar într-un mod continuu. A contribuit la acest fapt și presa, care a știut să atragă interesul cititorilor spre aceste manifestări artistice, să contureze în jurul lor un mesaj modern, alimentat de gesturi, comportamente și atitudini îndreptate spre viitor.

Fără îndoială, putem vorbi de o rupere a vechilor prejudecăți mentale, sub greutatea unui nou proces de avânt cultural întreprins de statul român unitar începând din anul 1919. Astfel, s-a produs o redistribuire generală a valorilor, în care expoziția, cinematograful, sportul și arta în general, au devenit norme ale viitorului. Elita intelectuală a orașelor bihorene a înțeles mesajul, descoperind în manifestările expoziționale organizate, noile certitudini ale cunoașterii și culturalizării, care puteau să aducă și dinamica economică și socială mult dorită.

Astfel, putem conchide, că arta, în toate laturile sale de manifestare, a reprezentat și în spațiul Crișanei interbelice, un redevabil catalizator al eforturilor de promovare a valorilor culturale cu adevărat reprezentative.

EXHIBITIONS ORGANISED BY THE MOST IMPORTANT BIHORENE'S INTERBELIC ART REPRESENTATIVES. ORĂDEAN'S VARNISHING EXHIBITIONS SEEN AS WAY OF BUILDING AN EDUCATED SOCIETY

summary

During the interbelic period, a great number of cultural associations, with a various and tremendous activity in Crișana's development, had a marvelous influence in rooting and organizing different kinds of exhibitions as a way of building an educated society.

Art the following artists organized exhibitions in Bihor Country: Alfred Macalik, Baloch Istvan, Leon Alex, Tibor Ernő, Nicolae Irimie etc.

Among these artists, painters from Bucharest and from foreign countries displayed their work here so as the orădean public had the possibility during 1919-1940. Nevertheless, in the beautiful city crossed by Crișul Repede, there were opened a Romanian 'Art Hall in January 1937 followed by an Art Society in the next year which was the most important moment in Bihorene's art's development during the two worlds war.